

Lestadiolaisuus pääkaupungissa

Martti Vuollo: Lestadiolaisuus Helsingissä vuoteen 1963. Studia Historica Septentrionalia 32. Diss. Rovaniemi. Jyväskylä 1999. 425 s.

■ Fil. tri, rovasti *Martti Vuolon* tavoitteena on ollut selvittää lestadiolaisen herätysliikkeen vaiheet maamme pääkaupungissa vuoteen 1963. Kysymyksessä on ajallisesti varsin laaja tutkimustavoite, jonka toteuttamista kuitenkin helpottaa selkeä rajaus. Vuolon ilmaisema tutkimustavoite on perusteltu myös melko vähän tutkitun Helsingin kirkkohistorian näkökulmasta. Se tuo lisää tietoa pääkaupungin evankelis-luterilaisesta seurakuntaelämästä. On huomattava, että lestadiolaisuuden osaryhmät vaikuttavat yhä edelleen pääkaupungissa, jopa hyvinkin elinvoimaisina.

Vuollo selvittää herätysliikkeen saapumisen ja vakiintumisen Helsinkiin, pohtii varsin yksityiskohtaisesti liikkeen hajaannuksia ja eri osaryhmien toimintamuotoja sekä tutkii myös herätysliikkeen roolia pääkaupungin luterilaisessa seurakuntaelämässä ja Helsingin akateemisessa maailmassa. Näkökulma on ensi sijassa toimintahistoriallinen. Työn jäsentely nousee tutkimuskohteen sisäisestä problematiikasta.

Vuolon tutkimus pohjautuu varsin vahvaan kirkko-, yhteis-

kunta-, talous-, sosiaali- ja poliittishistorialliseen taustaan. Hän on rakentanut varsin yksityiskohtaisen tausta-aineiston historiallisen tapahtumakentän eri osa-alueista. Tarkka ja yksityiskohtainen tausta-aineisto osoittaa tekijänsä oppineisuutta ja Suomen uusimman historian yksityiskohtaista asiantuntemusta. Lukija joutuu kuitenkin olemaan tarkkana, jotta hän ei eksy pääteemasta yksityiskohtaisen tausta-aineiston viidaksoon.

Toinen piirre, joka kiinnittää huomiota Vuollon tutkimuksessa on poikkeuksellisen laaja lähdepohja. Arkistoja ja yksityiskokoelmia 50, painettuja lähde teoksia tai vastaavia 283, sanoma- ja aikakauslehtiä 90, haastatteluja ja tiedonantoja 58. Kirjallisuusluettelossa on peräti 595 nimikettä! Paikallishistoriallisen tutkimuksen näkökulmasta on syytä kiinnittää huomiota siihen, että Helsinkiä koskevia tai Helsingissä sijaitsevia arkistoja on runsaasti. Tutkimuskirjallisuuden puolelle on pujahtanut eräitä julkaisuja, jotka kuuluvat luonteensa puolesta ehdottomasti painettuun lähdeaineistoon (esim. Matti Suon teokset s. 396 ym.). Tässä tutkimuksessa olisi valtaosaltaan myös Martti E. Miettisen tuotanto ollut syytä laittaa painettuihin lähteisiin, koska Miettinen on eräs tutkimuskohde.

Vuollon tutkimus nostaa esiin lestadiolaisuuden pirstoutuneisuuden. Hajaannusten yhteydessä tutkija selvittää niiden valtakunnallisen taustan uskonnollisine tulkintoineen ja sijoittaa sitten tähän kehukseen Helsingin tapahtumat. Hajaannukset toistuvat ikäänkuin

olennaisena osana herätysliikkeen teologis-uskonnollista profiilia. Vuollo olisikin voinut pohtia laajemmin juuri sitä, miksi Suomen herätysliikkeistä juuri lestadiolaisuudessa on niin suuret valmiudet hajaantumiskehitykselle. Hän olisi voinut vielä syvemmin pureutua hajaannusten uskonnollisteologiseen problematiikkaan. SRK-vanhoillisuuden kehitykseen vaikutti toisen maailmansodan jälkeen, erityisesti 1960-luvulta alkaen merkittävästi saarnaaja Heikki Saari. Vaikka Saari asuikin Keski-Pohjanmaalla, oli hänen uskonnollinen vaikutuksensa merkittävä koko maassa. Saaren roolia olisi voinut pohtia vielä terävämmiin juuri vuosien 1945–46 tapahtumien ja 1960-luvun alun hajaannuksen selvittelyn yhteydessä.

Toisaalta tekijä on kiitettävästi selvittänyt esim. Helsingin vanhoillislestadiolaisuuden voimahahmon Yrjö Liusvaaran asenteiden ja toiminnan kehitystä herätysliikkeen suuntaumodostuksessa (ks. esim. s. 161, 163, 221–223). Liusvaaran persoonaan ja asemaan sisältyneet jännitteet ja hänen uskonnollisen kehityksensä aitous ja toisaalta traagisuus piirtyvät selkeästi esille.

Vuollo on pystynyt varsin objektiivisesti käsittelemään herätysliikkeen suuntaumodostuksen ja hajaannukset, jopa eri osapuolten näkökohtia ymmärtäen. Hajaannukset ja syvät jännitteet muodostavat selvän kontrastin herätysromantiikan ja -nostalgian luomille hagiografioille. Kirkko ja herätysliikkeet kestävät »historiallis-kriittisen» selvittelyn omasta menneisyydestään.

Vuollon tutkimuksen peruste on selvästi deskriptiivinen. Se näkyy myös pitkissä nooteissa, jotka sisältävät laajoja selostuksia erilaisista yksityiskohdista. Lukija kaipaa kiinteämpää otetta. Toisaalta Vuollo on pyrkinyt myös löytämään kapeasta tutkimusalueestaan aineksia analyyseihin. Analyytisestä tutkimusotteesta onkin eräitä hyviä esimerkkejä (ks. s. 35 pohdinta Topeliuksen uskonnollisesta maailmasta, s. 73–74 D. J. Rautiaisen kirjoituksen lähdekritiikki, s. 100 selvitys lestadiolaisuuden lähetystyön kehityksestä, s. 167 hyvä terminologinen selvittely, s. 168 oivallinen pohdinta maaseudun lestadiolaisten Helsinki-kuvasta).

Tutkija on myös pystynyt nostamaan aineistostaan esille nimenomaan Helsingin lestadiolaisuuden profiilia. Tästä on osoituksena mm. lestadiolaisten kansanedustajien roolin käsittely Helsingin seuraelämässä sekä osuvan ja iskevän otsikon ”Oppi hyvä, viisautta hyvä” alle kätkeytyvät ainekset: Lestadiolaiset Helsingin akateemisessa maailmassa ja Martti E. Miettinen lestadiolaisuuden tutkijana.

Lestadiolaisuuden tutkimushistorian kannalta on ansiokasta, että kouluneuvos Miettisen rooli helsinkiläisenä lestadiolaisuuden tutkijana pääsee oikeuksiinsa. Miettisen julkisuuskuva on tähän saakka piirtynyt hänen ehdottomasta ”kirkkostaistelijan” roolistaan käsin. Yleiseen kirkolliseen mielipiteeseen muotoutunut kuva ”jyrisevästä kouluneuvoksesta” – Miettisen poliittis-yhteiskunnalliset ja kirkkopoliittiset kannanotot olivat ehdottomia

– saa uusia sävyjä. Vuollon tutkimus antaa hänestä monipuolisemman kuvan ja tekee siten oikeutta huomattavalle herätysliiketutkijalle, joka ei saanut toteuttaa itseään yliopiston opettajana. Verrattuna esimerkiksi Olavi Karekseen, jolle itse Osmo Tiililä puuhasi jopa ylimääräistä kirkkohistorian professuuria herätysliiketutkimuksen näkökulmasta teologiseen tiedekuntaan (ks. SKHS vuosik. 1996 s. 15), Miettinen oli kriittisenä tutkijana aivan eri tasoa 1940-luvulla.

Vuollo olisi voinut enemmän pohtia akateemisten lestadiolaisten ja lestadiolaispoliitikkojen todellista merkitystä pääkaupungin lestadiolaisyhteisöjen toiminnalle ja heidän vaikutuksensa syvyyttä. Eräissä yhteyksissä tekijä osoittaa selvästi, miten juuri uusien työmuotojen suhteen Helsinki kulki eturivissä. Selvästi näkyy, että tällä ilmiöllä oli suora yhteys siihen tosiasiaan, että pääkaupungin lestadiolaisyhteisöissä oli koulutettua väkeä.

Vuollo toteaa (s. 153), että K. A. Fagerholmin tunnetussa yöpakkashallituksessa (1958–59) oli kolme lestadiolaista ministeriä, maalaisliiton Eeli Erkkilä, Kusti Eskola ja Martti Miettinen. Pienviljelijä, kansanedustaja Erkkilän ministeriura alkoi kuitenkin vasta Fagerholmin yöpakkashallituksen kaaduttua. Hänet nimitettiin V. J. Sukselaisen toisen hallituksen sosiaaliministeriksi 13.1.1959. Ministeriura jatkui sitten maalaisliittovetoisissa Mieltusen ja Karjalaisen hallituksissa vuoteen 1963 saakka. Erkkilän nostaminen tässä yhteydessä esille ei ole muutenkaan välttämätöntä, sillä teki-

jä toteaa hänen palanneen uskonnolliseen taustayhteisöön, lestadiolaiseen uuteenherätykseen vasta vähän ennen kuolemaansa 1963.

Lestadiolaispoliitikkojen uskonnollisen vakaumuksen vaikutuksen todellisen merkityksen arviointi ei tietenkään kuulu tämän tutkimuksen piiriin, koska kukaan näistä kansanedustajista ei ollut varsinaisesti lähtöisin Helsingistä. Poliittisen historian kannalta näillä kysymyksillä tuskin oli kovinkaan suurta merkitystä enää 1950-luvulla, mutta lestadiolaisyhteisön itsetuntoa olivat ”omat ministerit” epäilemättä kohottamassa, kuten tekijä on todennutkin.

Vuollo on selvittänyt mikromenetelmällä kaiken sen vaikutuksen, joka Helsingin lestadiolaisilla oli pääkaupungin seurakuntahallinnossa ja yhteiskuntaelämässä. Vaikutus oli varsin vähäistä, sillä lestadiolaisuuden osuus pääkaupungin väkiluvusta oli varsin pieni. Tutkimus osoittaa, ettei Helsingistä valittu koko tutkimusajana yhtään lestadiolaista kansanedustajaa eikä edes kaupunginvaltuutettua. Sen sijaan erityisesti uuteenherätykseen lukeutuneita lestadiolaisia toimi seurakuntahallinnossa. Tässä yhteydessä tutkija ei ole täysin nähnyt ”metsää puilta”. Hän selvittää hyvinkin tarkkaan useiden lestadiolaisvaikutajien toiminnan Helsingin seurakuntahallinnossa ja kristillisissä järjestöissä, mutta käsittelee vain nootissa (s. 276, n. 271) puolusvoimissa merkittävää roolia näytelleen uuteenherätykseen (myöh. Kolkuttaja-siipeen) lukeutuneen kenraali Eskil Peuran kirkolliset

luottamustehtävät. On muistettava, että Peura oli tutkimus-aikana ainoa Helsingistä valittu lestadiolainen kirkolliskouksen jäsen (1963). Tämä asia olisi pitänyt tuoda esiin sen ansaitsemalla painoarvolla.

Myös toisen maailmansodan jälkeinen upseeriherätys, jossa Peura oli keskeisesti mukana ja joka kytkeytyi osittain lestadiolaiseen uuteenherätykseen, olisi ollut syytä nostaa näkyvämmiin esille tutkimuksessa. Sillä oli näet laajempaa yleiskirkollista merkitystä.

Vaikka siis Vuollon tutkimuksessa on useita ansiokkaita osuuksia, se sisältää myös eräitä selviä heikkouksia historian tutkimuksen näkökulmasta. Perusote olisi voinut olla analyttisempi ja kiinteämpi. Tämä koskee erityisesti tutkimuksen taustalukuja ja -kappaleita. Siellä täällä tulee vastaan turhia toistoja (esim. s. 32 ja s. 53, ks. myös s. 248 n. 287 ja s. 249 n. 348 sekä s. 251 n. 40 ja s. 264 n. 399). Joskus kirjoittaja ylittää kronologian ja ennakoii tulevaa tavalla, joka ei edistä tutkimuksen kiinteää kokonaishahmotusta (s. 32, s. 98, s. 117). Huolellisesta työskentelystä huolimatta on tutkimukseen jäänyt myös joitakin kieliopillisia virheitä ja useita sisällöllisiä epätarkkuuksia.

Vuollon tutkimus on joka tapauksessa ensimmäinen kokonaisuus Helsingin lestadiolaisuudesta vuoteen 1963. Tekijä on rakentanut esityksensä poikkeuksellisen yksityiskohtaisiin taustatietoihin. Hän on jäsentänyt työnsä onnistuneesti. Tutkimustulokset vievät eteenpäin lestadiolaisen uskonnollisen herätysliikkeen

historian ja Helsingin kirkkohistorian tutkimusta. Tutkimuskohteen kapeus on kuitenkin merkinnyt sitä, etteivät tutkijan laaja oppineisuus ja poikkeuksellisen ahkera lähdetyöskentely pääse täysin oikeuksiinsa. Edellä on tullut esille myös niitä puutteita ja rajoituksia, jotka sisältyvät Vuollon väitöskirjaan. Osa niistä on eräissä yksityiskohdissa, osa liittyy laajempaan historian tutkimuksen metodiseen problematiikkaan. Vuollon tutkimuksen voidaan todeta palvelevan tulevaisuudessa – puutteistaan huolimatta – eräänä lestadiolaistutkimuksen käyttökirjana. Pekka Raittilan klassikkoa Lestadiolaisuuden matrikkeli ja bibliografia (1967) ei kuitenkaan vielä kukaan ole kukistanut valtaistuimeltaan.

Jouko Talonen

Toiveita ja pettymyksiä

Eevaleena Melkas: Kaikkoaivat paratiisit. Suomalaisten siirtokuntien aatteellinen tausta ja perustamisvaiheet Brasiliassa ja Dominikaanisessa tasavallassa n. 1925–1932. Siirtolaisuusinstituutti 1999 Turku. 302 s.

■ Siirtolaistutkimuksessamme merkivuotena voidaan pitää vuotta 1963. Silloin ilmestyi Peräseinäjoelta kotoisin olleen Anna-Leena Toivosen väitöskirja Etelä-Pohjanmaan valtamerentakaisesta siirtolaisuudesta. Turun yliopiston yleisen historian laitoksessa aloitettiin samana vuonna professori Vilho Niitemaan johdolla Suomen kaukosiirtolaisuuden tutkimusprojekti. Nyt esiteltävä väitöskirja on tämän projektin perillinen.

Latinalainen Amerikka on jäänyt siirtolaisuustutkimuksessamme vähäiselle huomiolle verrattuna muihin kohdealueisiin johtuen muuttoliikkeen vähäisyydestä. Kuitenkin Suomen siirtolaisuuden sivuvirroista kaikkein kiintoisimpia ja eksoottisimpia on muuttoliike Suomesta Latinalaisen Amerikan maihin. Aikaisemmasta tutkimuksesta ylitse muiden nousee Olavi Lähteenmäen Colonia Finlandesaa koskeva tutkimus sekä Penedoa ja Villa Vasquezia käsittelevät artikkelit.

Suunnannäyttäjinä täälläkin olivat merimiehet, seikkailijat ja tutkimusmatkailijat alkaen